

Boekbesprekingen

ELKINS N. 1983. *Weather and bird behaviour*. Poyser, Calton. 239 p. Prijs £ 12,60.

Moest een in de relatie weer en vogelgedrag geïnteresseerde vogelaar voorheen de moeite nemen vele artikelen na te pluizen op door hem begeerde informatie over dit boeiende onderwerp, sinds kort is er een aardig boek waarin de huidige kennis over deze materie op lezenswaardige wijze wordt samengevat. Nadruk ligt op de relatie van het weer en de verschillende gedragsaspecten van vogels zoals deze zich in de loop van een jaar voordoen. Klimatologische invloeden op langere termijn vallen buiten het bestek van dit boek.

Het eerste hoofdstuk bestaat uit een inleiding in de meteorologie en geeft mede aan de hand van duidelijke figuren een indruk van wat „weer” is en hoe het ontstaat. Naast de grootschalige atmosferische circulaties van het noordelijk halfrond wordt ingegaan op zaken als *jet streams*, depressies en anticyclonen en op kleinschalige voor vogels soms belangrijke luchtbewegingen als convectie. Ook zaken als temperatuur, zicht en neerslag worden behandeld. Vervolgens komen hoofdstukken over vliegen (algemeen), voedselzoeken (algemeen), voedselzoeken in de lucht, broeden en comfort (slaapplaatsen, reacties op koude, zon, neerslag, wind) aan de orde, gevolgd door vier hoofdstukken over trek (start en verloop, afwijkingen en verdrifting, dwaalgasten, roofvogels) en één over extreme weersomstandigheden. Het boek wordt afgesloten met een hoofdstuk gewijd aan zeevogels. Elk hoofdstuk is opgedeeld in een aantal paragrafen waarin bepaalde onderwerpen worden toegelicht en verduidelijkt met figuren (o.a. vele weerkaarten). Foto's en aardige tekeningen verlevendigen de tekst.

Bij een boek waarin in 239 pagina's een zo veelomvattende materie wordt behandeld lijkt het onvermijdelijk dat teksten soms globaal van aard zijn. Dit neemt echter niet weg dat de auteur, een meteoroloog met ornithologie als hobby, erin geslaagd is een goede en leesbare inleiding over dit onderwerp samen te stellen. Een literatuurlijst met 195 titels geeft bovendien de mogelijkheid zich meer in deze materie te verdiepen.

Joke E. Winkelman

EVANS P. R., GOSS-CUSTARD J. D. & HALE W. G. (eds) 1984. *Coastal waders and wildfowl in winter*. Cambridge University Press, Cambridge. 331 p. Prijs £ 27,50.

In dit boek wordt het merendeel van de voordrachten gepresenteerd die in april 1981 op een symposium van de *Feeding Ecology Research Group* van de IWRB op Texel zijn gehouden. Het is jammer dat de samenstelling van deze publikatie bijna 3½ jaar op zich heeft laten wachten, want er staat voor wie in deze materie is geïnteresseerd veel wetenswaardig in.

Het boek valt in drie delen uiteen (1) invloed van voedselbronnen op gebruik van foerageergebieden (6 artikelen), (2) sociaal gedrag en gebruik van foerageergebieden (5 artikelen) en (3) betekenis van speciale gebieden in de Palearctisch-Afrikaanse trekweg van steltlopers (8 artikelen). De drie thema's worden voorafgegaan door een uitgebreide inleiding door een der redacteurs. Iedere bijdrage besluit met een eigen literatuurlijst.

Het Nederlandse aandeel in het boek is niet gering met bijdragen van Zwarts & Wanink (predatie van Scholekster en Wulp op strandgapers), Van Eerden (watervogeltrek in relatie tot voedselvoorraad), Ydenberg & Prins (waarom vogels gemeenschappelijk slapen), Van der Have *et al.* (verspreiding leeftijdsklassen Bonte Strandloper over het Waddengebied), Swennen (verschillen in kwaliteit van Scholeksters in relatie tot hoogwatervluchtplaats), Wolff & Smit (betekenis Nederlandse Waddengebied), Leewis *et al.* (betekenis Deltagebied), Kersten & Smit (betekenis Atlantische kust Marokko), Engelmoer *et al.* (betekenis Banc d'Arguin). Het boek biedt niet alleen onderzoekers interessante leesstof. Ook vogelaars voor wie de bescherming van de leefgebieden van vogels in doortrek- en wintergebieden ter harte gaat, vinden hierin veel van hun gading. Voor watervogelmensen een belangrijk werk.

Arie L. Spaans

EVERAERS J. A. 1984. *De Krammer*. Vereniging voor Natuur- en Landschapsbescherming Goeree en Overflakkee, Middelharnis. 55 p. (Te bestellen door overmaking van f 10,— op postgirorekening 2940138 t.n.v. de penningmeester van bovengenoemde vereniging te Ouddorp onder vermelding van „Krammerboekje”).

Dit boekje beoogt een beeld te geven van de vogels van de Krammerse Slikken, een getijdegebied met slikken en platen in het Krammer-Volkerak, gelegen aan de zuidkust van het Zuidhollandse eiland Goeree-Overflakkee. De publikatie is vooral bedoeld de ornithologische situatie vóór de afsluiting vast te leggen in de (volgens de auteur) „vergeten hoek”. Het boekje behandelt niet het hele Krammer-Volkerak, want het Noordbrabantse deel blijft vrijwel buiten beschouwing.

In het kader van de Deltawerken wordt naar verwachting in 1987 de Philipsdam gesloten, waardoor het Krammer-Volkerak zal zijn afgesloten van het getijdesysteem van het Oosterschelde-estuarium. Hierna zal het gebied veranderen in een zoetwatermeer. Dat de beslissing tot afdamming „nauwelijks stof tot discussie leverde” is onjuist. Helaas vermeldt het boekje niet waarom het Krammer-Volkerak wordt afgesloten, n.l. het feit dat Nederland middels een tractaat met België een getijloze Schelde-Rijn verbinding garandeert. Bo-

vendien wordt door afdamming van het Krammer-Volkerak en het Markizaat het getijverschil in het resterende deel van de Oosterschelde minder gereduceerd, hetgeen zeker ten goede zal komen aan de vogels van het laatste gebied.

Het boekje bestaat, naast korte hoofdstukjes over methode, gebiedsindeling, internationale betekenis voor vogels, hoogwatervluchtplaatsen, veranderingen en bedreigingen, voor het grootste deel uit een soortenlijst. De lijst van 149 soorten geeft per soort summiere informatie over het voorkomen. Overzichten van tellingen (o.a. van broedvogels) worden vermeld in tabellen. Aan het slot van het boekje wordt de wens geuit dat er vroegtijdig plannen worden gemaakt die volledig rekening houden met de te verwachten ontwikkelingen van de vogelstand in het afgesloten gebied. Tenslotte een compliment voor de uitstekende foto's van Henk Harmsen die het werkje illustreren.

Peter Meininger

HUSTINGS M. F. H., KWAK R. G. M., OPDAM P. F. M. & REIJNEN M. J. S. M. 1985. *Natuurbeheer in Nederland, 3. Vogelinventarisatie. Achtergronden, richtlijnen en verslaglegging*. Pudoc, Wageningen/Vogelbescherming Zeist. XVII + 495 p. Prijs f 55 (leden Vogelbescherming f 37,50).

Het tellen van vogels is een bezigheid die de laatste jaren een snelle ontwikkeling heeft doorgemaakt. Een groeiend aantal ornithologen verzamelt doelbewust en op systematische wijze gegevens over vooral verspreiding en aantalsverloop van vogels. Een betrekkelijk zwak punt in het geheel was veelal het ontbreken van goede beschrijvingen van methoden en richtlijnen, en de toepasbaarheid van een en ander in de Nederlandse situatie. Met het verschijnen van *Vogelinventarisatie* is op een voortreffelijke wijze voorzien in dit gebrek aan achtergrondinformatie. Het boek geeft in elf hoofdstukken uitgebreide informatie over de verschillende telmethoden voor broedvogels en niet-broedvogels en de mogelijkheden die er zijn voor verwerking en verslaglegging van de uitkomsten. Alle in ons land en in het buitenland veel gebruikte methoden worden besproken, onder meer komen aan de orde opstellen van soortenlijstjes, punttellingen, transecttellingen, trekellingen en de verschillende methoden voor het karteren van broedvogels. Bij de niet-broedvogels is ook aandacht besteed aan speciale tellingen van soortgroepen (roofvogels, waterwild e.d.) en tellingen van slaapplekken en hoogwatervluchtplaatsen.

Het twaalfde hoofdstuk (209 p.) met soortgegevens gaat in op de voor de soort meest geschikte telmethode(n), zowel in als buiten de broedtijd, de beste periode voor het uitvoeren van tellingen, de speciale moeilijkheden en mogelijkheden voor de betreffende soort enz.

Voor wat betreft het methodologische gedeelte zijn de resultaten van het trefkansonderzoek dat ten behoeve van dit boek is opgezet, het meest interessant. Op basis van dit onderzoek worden nieuwe interpretatiecriteria voor inventarisaties met de territoriumkartering gegeven. Deze zijn inmiddels al een jaar gebruikt in het broedvogelmonitoringproject van

SOVON en blijken goed te voldoen. De uitkomsten van het trefkansonderzoek zijn verder gebruikt om bij de soortgegevens de beste telperioden in de loop van het seizoen en in de loop van de dag te vermelden. De meest opvallende nieuwe gegevens in de hoofdstukken over niet-broedvogels zijn de overzichten van soorten die gemeenschappelijke slaapplekken hebben en van dag- resp. nachttrekkers. De gegeven informatie is strak uitgewerkt, waardoor het, eventueel geholpen door de twee registers (soorten en trefwoorden), mogelijk is snel de gezochte gegevens te vinden. De presentatie is overzichtelijk, vooral ook doordat met veel duidelijke en goed gekozen tekeningen en tabellen is gewerkt. De belangrijkste problemen, mogelijkheden e.d. worden aan de orde gesteld, zonder dat al te veel op details wordt ingegaan.

Wat vooral ook hier weer opvalt, is dat nog veel methodologisch onderzoek zou moeten worden gedaan. Voor wat betreft de broedvogels is met het trefkansonderzoek een goede basis gelegd. Het niet-broedvogelonderzoek is echter nog nauwelijks uit het stadium van „bonen tellen”. De samenstellers geven dergelijke lacunes duidelijk aan en zijn bepaald niet beducht om met voorlopige richtlijnen te komen.

Het boek is verlucht met een groot aantal foto's en tekeningen. In het bijzonder de tekeningen van Peter van Straaten zijn vaak zeer geslaagd en brengen op indringende wijze de problemen in het veld in beeld. Kortom, een boek dat zeer terecht het predicaat „standaardwerk voor vogels tellen” heeft meegekregen en waar andere landen jaloers op kunnen zijn. Dit handboek zal ongetwijfeld het vogelonderzoek een nieuwe impuls geven en is onmisbaar voor ieder die zich bezighoudt met dit soort onderzoek.

Roel Meijer

MENZEL J. 1984. *Die Mehlschwalbe*. (Neue Brehm-Bücherei 548) Ziemsen, Wittenberg. 160 p. Prijs DDR M 18.

In de lange serie vogelmonografieën uit het Oostduits, ditmaal een deeltje over de Huiszwaluw. Het grootste deel van de tekst handelt over de nominaatvorm, die in Europa en het westelijke deel van Rusland broedt. Achtereenvolgens wordt ingegaan op systematiek, naam, kleed, gedrag, biotoop, broedbiologie, trek, overwintering, ringen, parasieten, natuurlijke vijanden en andere doodsoorzaken, en bescherming/beheer. Tot slot een literatuurlijst met bijna 500 titels!

Het grootste deel van de tekst handelt over de tijd dat de Huiszwaluw in Europa verblijft. Een belangrijk onderdeel hierin is de broedbiologie. De beschrijving hiervan is voornamelijk gebaseerd op Oost- en Westduits onderzoek, zoals ook een groot deel van de andere onderwerpen. Leuk is dat er ook regelmatig titels worden aangehaald in een taal die wij niet machtig zijn, o.a. de Finse. De Engelstalige literatuur is mijns inziens ondervetegenwoordigd, of zou daar werkelijk zo weinig onderzoek aan de Huiszwaluw worden gedaan? Gezien het geringe aantal Nederlandse referenties wordt het tijd dat het Nederlandse onderzoek op een toegankelijke wijze wordt gepubliceerd.

Vanaf het moment dat de Huiszwaluwen aan de trek naar Afrika beginnen, is er weinig meer bekend over

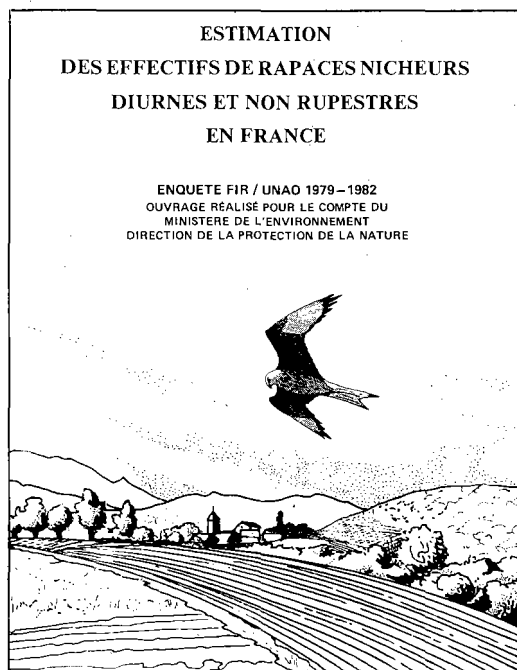
deze soort. Belangrijke onderzoekerterreinen liggen op het gebied van ringen (slechts 0.04% terugmeldingen!), zichtwaarnemingen aan trek en gedrag, en biotoop en dichtheden in de overwinteringsgebieden. Ook is de vraag of Huiszwaluwen in de lucht kunnen slapen (vgl. Gierzwaluw) nog niet eenduidig beantwoord. Van de ondersoorten in Oost-Azië is überhaupt weinig bekend, zelfs de systematische plaats is onduidelijk.

Er ligt derhalve een beknopt boekje voor ons dat de huidige kennis van de Huiszwaluw overzichtelijk en duidelijk weergeeft. Voor hen die vooral buiten de broedtijd onderzoek willen doen, ligt er nog een heel terrein braak, om maar niet te spreken voor de Azië-gangers onder ons.

Rob Lensink

THIOLLY J.-M. & TERRASSE J. F. (red.) 1984. *Estimation des effectifs de rapaces nicheurs diurnes et non rupestres en France*. Fonds d'Intervention pour les Rapaces, La Garenne Colombes. 177 p. FF 40 (te bestellen bij FIR, B.P. 27, 92250 La Garenne Colombes, Frankrijk).

Dit boekje geeft een actueel overzicht van verspreiding, populatiegrootte en aantalsverandering van 13 soorten roofvogels in Frankrijk. Het betreft soorten die op de grond of in bomen nestelen. De gepresenteerde gegevens zijn de resultaten van een enquête die in de jaren 1979-82 werd georganiseerd door het *Fonds d'Intervention pour les Rapaces* en de *Union Nationale des Associations Ornithologiques*. Het boekje bestaat uit twee delen: soortbesprekingen en regionale overzichten. Een belangrijke uitgave voor een ieder die is geïnteresseerd in het wel en wee van de roofvogels in Europa.

RHEINWALD G. 1982. *Brutvogelatlas der Bundesrepublik Deutschland — Kartierung 1980*. Schr-Reihe Dachverbandes Dt. Avifaunisten 6. 128 p. Prijs DM 18 (te bestellen door overmaking van dit bedrag op postgirorekening Karlsruhe 1430 81-756 ten gunste van Dachverband Deutscher Avifaunisten onder vermelding van „Brutvogelatlas“).

In de Bondsrepubliek Duitsland werd in 1980 voor de tweede maal de verspreiding van de broedvogels in kaart gebracht. De eerste kartering, in 1975, werd uitgevoerd op basis van blokken van 50 × 50 km (*Atlas der Brutverbreitung westdeutscher Vogelarten*, Rheinwald 1977). De kartering van 1980 betreft een fijner raster (25 × 25 km) van c. 500 blokken; hiervan werd een klein aantal niet (of nauwelijks) onderzocht (c. 30). In tegenstelling tot 1975 werd nu de internationaal gehanteerde indeling in 16 categorieën voor broeden toegepast (gegroepeerd in de schalen „mogelijk“, „waarschijnlijk“ en „zeker broedend“).

In 1980 werd het broeden van 225 soorten vastgesteld (of vermoed) waarbij ook de exoten Mandarijn-eend en Halsbandparkiet zijn meegerekend. Van elke soort is een kaart gegeven met een korte tekst betreffende wereldverspreiding, voorkomen in Europa, verspreiding BRD (slechts één zin) en aantalsopgave (voor zover beschikbaar). Dit is een belangrijke uitgave voor iedereen die is geïnteresseerd in de verspreiding van vogels in West-Europa. Helaas raakte een deel van de bladzijden van het recensie-exemplaar los na enkele malen omslaan.

Eduard R. Osieck

MILDENBERGER H. (red.) 1982. *Die Vögel des Rheinlandes*, 1. Kilda, Greven. 400 p. Prijs DM 40.

Deel 1 van *Die Vögel des Rheinlandes* bevat enkele inleidende hoofdstukken en de beschrijvingen van de duikers tot en met de alken. In deel 2, dat in 1985 zal uitkomen, worden de overige soorten waaronder de zangvogels behandeld. Deel 3 wordt een verspreidingsatlas van de broedvogels. Deel 4 zal tenslotte de relatie tussen vogels en landschap behandelen. De delen 1 en 2 samen vormen min of meer een regionale avifauna, zoals wij die in Nederland van een aantal gebieden kennen.

Het Duitse Rijnland bestaat niet meer als politiek-geografische eenheid. Het is nu verdeeld over de deelstaten Nordrhein-Westfalen en Rheinland-Pfalz. Ook landschappelijk is het geen eenheid. Het *Gesellschaft Rheinischer Ornithologen* heeft het als werkgebied voor een avifauna uitgekozen omdat er in 1906 en 1957 al avifauna's over dit gebied zijn verschenen van de hand van respectievelijk Le Roi en Neubaur. Het gebied van de avifauna is 24 000 km² groot en grenst van Aken tot Elten aan ons land. Het dichtbevolkte laagland langs de grens met Nederland en langs de Rijn is ornithologisch redelijk onderzocht. Het dunbevolkte middelgebergte, met name de Eifel en de Hunsrück, is daarentegen grotendeels vrijwel onbekend gebied. Dit maakt het boek onevenwichtig, wat

overigens in de tekst erkend wordt. Omdat er voor dit deel weinig speciaal onderzoek is verricht, biedt het degene die goed bekend is met de betreffende literatuur (vooral *Charadrius* en *Beiträge zur Avifauna des Rheinlandes*) weinig nieuws.

Het grootste inleidende hoofdstuk gaat over leven en werken van de vroegere (amateur)ornithologen van het gebied. Deze materie wordt in de meeste Nederlandse regionale avifauna's ten onrechte verwaarloosd. Dit hoofdstuk verschaft een indruk van het fragmentarische karakter van de gegevens van vóór 1960 en maakt veel duidelijk inzake het materiaal van de toen meer individueel werkende vogelliefhebbers. In het boek wordt opgemerkt dat wie zich diepgaand wil informeren over het landschap van het Rijnland geen avifauna ter hand moet nemen. Dit is in zijn algemeenheid juist, maar het rechtvaardigt niet de minimale behandeling van het landschap in drie pagina's tekst. In schril contrast hiermee staan de meer dan tien pagina's landschapsfoto's. Ik neem aan dat in deel 4 in dit gemis voorzien zal worden. Merkwaardig genoeg is de broedvogelinventarisatie voor deze serie pas in 1983 afgesloten, zodat deze gegevens niet meer in deel 1 gebruikt konden worden.

Bij verschillende exemplaren laat het bindwerk helaas te wensen over. Ondanks de genoemde tekortkomingen is het boek voor de Nederlandse vogelaars interessant, met name voor bewoners van de provincie Limburg, die over zijn volle lengte aan het Duitse Rijnland grenst.

Johan Thissen

MOORE A. 1983. *A field guide to the warblers of Britain and Europe*. Oxford University Press, Oxford. 145 p. Prijs £ 9,50.

Determinatie van zangers in het veld is zonder zang vaak een lastige en geduld vergende zaak, waarbij veldgidsen veelal onvolledig zijn en goede informatie over juiste of bruikbare veldkenmerken tot voor kort slechts zeer verspreid in de literatuur terug te vinden was. Samenvoeging van bekende veldgegevens is nu gebeurd in de vorm van dit boek, waarin 53 vertegenwoordigers van de zangers van de Oude Wereld (*Sylvinae*) die in het Westpalearctische gebied voorkomen, worden behandeld.

Per soort worden de Engelse en indien aanwezig de Franse, Duitse, Nederlandse, Zweedse, Spaanse en Italiaanse naam gegeven en meestal een kaartje van het verspreidingsgebied. Daarna volgen alinea's over verspreiding en biotoop, kleed, veldkenmerken, zang en overeenkomstige soorten. Handig zijn de vragenlijst in de inleiding die men tijdens het observeren van een zanger ten behoeve van een juiste determinatie en het vervaardigen van een goede beschrijving kan doorlopen en de tabel om vrouwtjes en jongen van vijf *Sylvia*-soorten te onderscheiden.

Het boek kent een aantal slordigheden. Zo zijn de verspreidingskaarten van Grauwe Fitis en *Phylloscopus nitidus* omgedraaid, wordt voor Sperwergrasmus alleen de verouderde naam *Gestrepte Grasmus* gegeven en zijn zes Nederlandse namen fout gespeld (Kreikzanger, Grote Karekiet, Sardijnse, Provence-gras-

mus, Orphensgrasmus, Braemshuiper). Voor de 32 kleurenplaten hoeft men het boek niet aan te schaffen. De kleuren zijn sterk overdreven of slecht getroffen, terwijl ook vorm en houding nog wel eens te wensen overlaten. Aan gifgroen en oranjegeel gekleurde *Phylloscopi*, Fluitter met opgewipte snavel en Grasmus waarvan het mannetje bij eerste aanblik meer op een Baardmannetje lijkt, zal niemand behoefte hebben. Een uitgebreide lijst met boeken, artikelen en geluidsopnamen sluit het boek af.

Joke E. Winkelman

RUTSCHKE E. (red.) 1983. *Die Vogelwelt Brandenburgs*. Fischer, Jena. 385 p. Prijs DDR M 45.

Na *Die Vogelwelt Mecklenburgs* (1979) is dit het tweede deel in de serie „Avifauna der Deutschen Demokratischen Republik”, die vijf delen zal gaan omvatten. Heinrich Dathe schrijft in zijn ten geleide dat de verschijning van het eerste deel „ein weiterer Aufschwung” in het ornithologische werk in de DDR te weeg heeft gebracht. In alle delen van het land gingen groepen aan de gang om dergelijke avifauna's ook voor andere gebieden samen te stellen. *Die Vogelwelt Brandenburgs* heeft betrekking op de *Bezirke* Potsdam, Frankfurt/Oder, Cottbus en Berlijn („Hauptstadt der DDR”), een gebied van c. 28 000 km².

Het boek bestaat uit een algemeen deel (31 p.) over de ontwikkeling van het avifaunistische onderzoek, vogelbescherming, landschappen en landgebruik, belangrijke vogelgebieden en veranderingen in de avifauna; dit deel wordt afgesloten met 54 zwart-wit foto's van landschappen en vogels. De soortbesprekingen (260 p.) hebben een min of meer vaste indeling. Achtereenvolgens komen aan bod: verspreiding, biotoop, populatiegrootte en aantalsveranderingen, voortplanting, verplaatsingen (bij broedvogels); voorkomen, biotoop, seizoenpatroon en talrijkheid (bij doortrekkers en wintergasten). Het is jammer dat deze indeling niet consequent is toegepast. Van 33 soorten is de verspreiding in kaart gebracht; de betekenis van de gebruikte tekens is echter niet altijd even duidelijk. Verder wordt de tekst ondersteund door diagrammen (30) en tabellen.

Wat cijfers (c. 1976): Ooievaar c. 850 broedparen, Schreeuwarend 19-21, Kraanvogel 180-210, Grote Trap c. 550 (vogels), Grutto max. 200, Scharrelaar 25-30 (c. 1960 nog 120-130!), Middelste Bonte Specht c. 35 bekende broedplaatsen (tot 6 paar/km²). Deze eeuw is een duidelijke afname vastgesteld van onder meer Zomertaling, Slechtvalk (c. 1930 naar schatting 160 broedparen, nu verdwenen), Korhoen (bijna verdwenen), Zwarte Stern (1880-1900 zelfs één kolonie van c. 1000 broedparen), Boerenzwaluw, Rietzanger; in recente tijd toename van o.a. Rode Wouw en Visarend.

Het boek dat op grauw papier is gedrukt (waarom ook niet?), heeft een verzorgde typografie. De zwart-wit foto's (op glad papier) zijn van redelijke kwaliteit. Een avifauna die een goede samenvatting geeft van de beschikbare gegevens.

Eduard R. Osieck